

كلية الآداب

حوليات آداب عين شمس المجلد 51 (عدد أكتوبر – ديسمبر 2023)

<http://www.aafu.journals.ekb.eg>

(دورية علمية محكمة)

جامعة عين شمس

השוואות אטימולוגיות בעברית, ערבית וארמית ביצירתו של סעדיה גאון

صفية شاكر محمود *

جامعة بغداد – كلية اللغات – قسم اللغة العبرية

Waqas@colang.uobaghdad.edu.iq

תקציר:

במחקר זה שתויג בכותרת "השוואות אטימולוגיות בעברית, ערבית וארמית ביצירתו של רבי סעדיה גאון", עסקנו בסוגיית האטימולוגיה של מילים בהשוואה בין השפות העברית, הערבית והארמית ביצירתו הלשונית של סעדיה גאון, על ידי השוואה בין המילים המפורשות הכלולות בשלוש השפות, וכן השוואה בין המילים המרמזות בשלוש השפות, בנוסף לתרגום המילים העבריות למילים הנרדפות שלהן בתרגום לערבית. המחקר עסק גם בלוח נטיית הפעלים העברית-ערבית ביצירתו של סעדיה גאון, וערך השוואה בכמה מישורים בין שני התרגומים, בין אם ברמה התחבירית, ברמה הליקסיקלית ובין אם ברמה הסמנטית והסגנונית. המחקר עסק גם באטימולוגיה של מילים הן בעברית והן בארמית לצורך השוואה בין שתי השפות. על מנת להשיג יעילות מקיפה ממחקר על השיטה ההשוואתית בנוסף לתורת האטימולוגיה.

תאריך الاستلام: 2022/06/28

תאריך قبول البحث: 2022/08/01

תאריך النشر: 2023/12/30

• **חשיבות המחקר:**

מחקר זה עוסק בנושא חשוב הנוגע למקורן של שפות, בין אם עברית, ערבית או ארמית ביצירתו של סעדיה גאון. האטימולוגיה היא אחד המדעים החשובים ביותר המהפשים למצוא התאמה בין שני המונחים במקור המשמעות והחיבור, ולכן היא יודעת את החזרה של האחד לשני ולקחת אותו ממנו, דרך הכרת הסמנטיקה של המילים. והקשר שלהם זה לזה, על ידי התייחסות למקורות המשמעויות שלהם שנגזרו ממדידת הסמנטיקה של מילים דומות. והוא מה שניסה מחקר זה להתמודד עם, על ידי לימוד האטימולוגיה של מילים בשפות העברית, הערבית והארמית ביצירתו של סעדיה גאון.

• **מטרות המחקר:**

מחקר זה נועד להשוואת את המקורות האטימולוגיות של השפות העברית, הערבית והארמית ביצירתו של סעדיה גאון, וכדי שנוכל להשיג את מטרה זו היה עלינו לנקוט את הצעדים הבאים:

- לסקור את ההשוואות המפורשות לחלוטין ביצירתו של סעדיה גאון.
- לסקור את ההשוואות המרומזות ביצירתו של סעדיה גאון.
- לסקור את תרגומם של מילים עבריות על-ידי מילים נרדפות לתרגום לערבית.
- לסקור את לוח נטיית הפועל העברי- ערבי לפי סעדיה הגאון.
- לסקור את ההשוואה בין תחביר המשפט והלוגיקה הכללית בעברית ובערבית לפי סעדיה גאון.
- לסקור את ההשוואות הסגנוניות העברית/ערבית.
- לסקור את ההשוואות הלקסיקליות של שמות עבריים/ערביים.
- לסקור את ההשוואות האטימולוגיות העברית/ארמית.

• קורפוס המחקר:

על מנת לנתח את הנושאים שמתעניין בהם מחקר זה ולהבליט חשיבתו של נושא זה בחקר הבלשנות העברית, נשען המחקר על השיטה ההשוואתית בנוסף לתורת האטימולוגיה.

מילות מפתח:

תורת האטימולוגיה, רס"ג, סעדיה גאון, השוואות עברית, ערבית וארמית.

מבוא:

לגבי סעדיה הגאון יש לקבוע, לדעת אברהם אבן עזרא (מוזניים, 2016: א'), מקום בראש רשימת "זקני לשון הקודש". כמו כן פוזננסקי (Poznanski, 1925: 237) סבר כי סעדיה גאון היה הראשון שחיבר חיבורים ספציפיים בנושא הבלשנות העברית. אחרים חשבו ש קראי מזרח אירופה הקדימו את ר' סעדיה בהפקת ספרות בדקדוק (8-7: Hirschfeld, 1962; 4: Munk, 1851). מכל מקום, ככל שניתן לברר, סעדיה גאון לא חיבר שום עבודה שהוקדשה במיוחד להשוואת שפות. עם זאת, בחיבוריו הכלליים על דקדוק, לקסיקון ופרשנות מקראית מוטבעות השוואות של מילות כניסה רבות בעברית עם ארמית ועם ערבית, שניתן לדרג לשלוש רמות לפי המפורש שלהן:

(1) השוואות מפורשות לחלוטין

(2) השוואות מרומזות

(3) תרגום של מילה עברית על-ידי מילה נרדפת לתרגום לערבית

במסגרת תרגום המקרא לערבית של סעדיה גאון. המגבלות שנקבעו למחקר הנוכחי הן כאלה שנדרש דיון בסוגים (1) ו-(2) בלבד – כלומר השוואות מפורשות ומרומזות – במידה שבהן נתקלים ביצירותיו של דקדוק זה ובלקסיקון שלו. אך בשל כמות החומר המועטה המופיעה בשתי החיבורים הללו ובהתחשב בדירוג החשוב של תרגומו של סעדיה גאון, ששימש כטקסט מקור לחוקרים בתקופות הבאות, תשומת הלב שלנו תתמקד גם במישור השלישי, כלומר ההבהרות שלו בתרגום המקרא שלו.

החומר המוטבע בטקסט התרגום עצמו, שלא נאמר עליו הערה או ביאור על ידי סעדיה גאון, מחייב עיון נפרד. כאן משתמשים בחומרים אלו רק לצורך קביעת ערכו ומעמדו המהותיים מול החומר הנוגע לשני המעמדות הראשונים או כבסיס אפשרי להשוואות מפורשות שהוצעו על ידי חוקרים שהגיעו לאחר סעדיה הגאון.

לוח נטיית הפועל העברי – ערבי לפי סעדיה הגאון:

לוח נטיית הפועל העברי הראשון בהיותו תקציר של הפרק על נטיית הפועל של סעדיה גאון, הוא למעשה לוח עברי – ערבי השוואתי. שיטת ההשוואה בלוח זו היא ביסודה מבנית. ברור שהבחירה של הפועל הערבי "שמע" כמקביל לצורות המצומדות של הפועל העברי המקביל "שָׁמַע" אינה שרירותית. (אברמסון, שרגא, 1954: 49)

שני הפעלים הם קוגנטים, ובחירה זו כשלעצמה היא ראייה מספקת כדי לקבוע את כוונת ההשוואות. ואכן, ר' סעדיה מדבר במפורש על השוואת לשון כאשר הוא אומר: "כקולך השמעתיך הזכרתיך, ופי לגה אלערב עלמתך אכברתך" (Skoss, Solomon L, 1942: 192). יתרה מכך, בהקדמתו ללוח הוא מציג את הטיעון שהדפוסים שהוא עומד לדון בהם מתאימים לכל הלשונות שיש לו ידע בהן: "וקואנין הד'א אלג'ז וקואעדה ליס אנמא תסתעמת פי לגה אלעבראניון פקט בל פי ג'מיע אללג'ת אלתי ערפנאהא". (Skoss, Solomon L, 1942: 174)

ביטוי זה ודומים להם הובילו את דותן להסיק שסעדיה לא רק הקים פילולוגיה השוואתית אלא גם חשב במונחים של בלשנות כללית. (דותן, אהרון, 1993: 54; 1997: 10-105)

הוא מתכוון ב- "ג'מיע אללג'ת- כל הלשונות" לכלול גם ארמית, ובהינתן המקרה, הלוח, פוטנציאלי לפחות, מרמז על השוואה של לפחות שלוש שפות. סעדיה גאון אינו מאמץ מונח השוואה לכל פריט ופריט בלוח; עם זאת, השוואה היא מרכיב שיטתי בטבלה. עקביות זו בולטת במיוחד מהערה שהועלתה בשולי הלוח בנוגע להשוואה "שלילית": "עשיתניא פעלתני" סעדיה גאון קובע כי צורת הפועל העברית המשלבת את כינוי הנושא והאובייקט לגוף ראשון יחיד אינה הגיונית ומסיבה זו אין לכלול אותה בלוח "פאנאה ענדהם כלמה מחאל" (Skoss, Solomon L, 1942: 190). למרות שהצורה הערבית המקבילה נחשבת על ידי המדקדקים הערבים, מתאימה לאנלוגיה לשונית.

סעדיה גאון קובע השוואות דקדוקיות מבניות גם בפירושו לתרגום המקרא שלו. יש למנות את אלה בזאת (הטרמינולוגיה הדקדוקית בשימוש הנוכחי מאומצת כאן, אם כי סעדיה עצמו השתמש בסיווגים ומונחים אחרים): נטיית הפועל העברי "הפעיל", כמו גם מקבילו הערבי "فَعَّلَ" עשויים לשמש במובן "הצהרתי", למשל הפועל "יליץ" (משלי ג', 34): "אִם-לִלְצֵי יִם הָאֵלֵּי יֵץ", הוא הכריז כי כך וכך היה לועג, או היה במצב של "ליץ"; "והצדיקו" (דברים כא, א) (השופטים) יקבעו שהוא (הנאשם) הוא "צדיק". כך גם בערבית: "ظلم" (קבע/הכריז) שכך וכך היה "ظالم", וכן הלאה (תפסר של סעדיה למשלי ג, לד). (אברמסון, שרגא, 1974: 53)

"הן, ו- "הנה" לפני הצורות המילוליות הלא-מושלמות העבריות הן בעלות פונקציה מקבילה לזו של "س" המתחיל בצורות לא-מושלמות בערבית: "سأروي" הנה אביעה". (אברמסון, שרגא, 1974: 55)

השוואה בין תחביר המשפט והלוגיקה הכללית בעברית ובערבית לפי סעדיה גאון:

לא ניתן לבסס רעיון שלם במשפט אם עוקפים מרכיב יסודי במשפט, גם כאשר המשפט המקביל שהגיע אליו לאחר ההשמטה נראה נכון מבחינה מבנית. סעדיה גאון מדגים את האקסיומה הזו, בשני זוגות משפטים, אחד עברי ואחד ערבי. הצמד העברי הוא "והוא אשה בבתוליה יקח", בניגוד למשפט הדחוס; הוא מקביל את אלה לצמד הערבי "לא אלאה אלא אללה" לעומת "לא אלאה". בעברית ובערבית, האפוקופטציה מעוותת את משמעות המשפט השלם (מורג, שלומה, 1986: 63)

את המילה "מנלם" (איוב טו, כט) פירש סעדיה גאון כצורה מורחבת (מפכ'מה) של המילה "מְלָם", בתוספת האות "נון". אופן התרחבות זה, לדבריו, דומה להרחבה המצוינת בצורה הארמית "חנטיין" לעומת "חטיין". "תהלת" (יר' מט, כה) ו- "נחלת" (תהלים טז, ו) מעוצבים כמו כן בארמית. (אברמסון, שרגא, 1974: 55)

השוואות סגנוניות עברית/ערבית:

לא בעברית ולא בערבית מותר לייחס לאלוהות את המושג "שכחה וכו'": במילים אחרות, זה לא ראוי לשלב כל צורה של הפועל "שָׁכַח" עם אחד או אחר משמותיו של אלוהים. עם זאת, מותר בשתי השפות לשלב צורה מנוגדת של הפועל "זָכַר" עם שם ה', כמו: "וְלֹא זָכַר הָדָם רְגָלָיו בְּיוֹם אָפוֹ" (מ"ג איכה ב, א). מבשר הלוי העלה התנגדות נגד סעדיה גאון בעניין זה. (צוקר, משה, 1959: 26, 79)

השוואות לקסיקליות של שמות עבריים/ערביים:

נרשום כאן רק מקרים בודדים של השוואות מסוג זה:

"ורטני... יורטני... יקולון אלנאס פלאן פי ורטה, אי אנה פי וסט בליה", הביטוי/מונח "יקולון אלנאס" יחד עם הדוגמה הממחישה את השימוש בערבית, כלומר "פלאן פי ורטה", ולקבוע את מפורשות ההשוואה ב- (משלי יח, טו) סעדיה גאון הביא "ירחיב" ע"י "ירחב", מוסיף את ההערה: "ואלרחב ואלסעה פי לגה אלערב עלי מעני ואחד". (צוקר, משה, 1959: 75)

וב- "איוב טו, לג) הוא מעבד "ענן" ע"י "ענאנה", ואת נערה: "אלערב תסמי אלסחאב אלענאן". ניתן להבחין בהשוואה אחת על ידי חשיבה טאוטו-אטימולוגית: "קולה על השמינית ידלנה עלי אן אללויים כאו להם פי אלקדס ת'מאניה אלחאן". (צוקר, משה, 1959: 75)

השוואות סמנטיות עברית/ערבית:

קטגוריית השוואות זו נפוצה יותר מהקודמת. סעדיה משווה את "גיל" למילה הנרדפת שלה בתרגום לערבית "טרב". שתי המילים הללו רומזות ל"אקסטזה של שמחה" וגם ל"תחושה עזה של עצב". דוגמה זו בדיוק הובאה על ידי יונה בן יאנה בלקסיקון שלו (ابن جناح، مروان، 1875: 128), ולאחר מכן תועד על ידי אבן בארון (אבן בארון, אבו אברהים, 1890: 24) כדוגמה לקטגוריה המכונה "קונקורד סמנטי" (צ'רב ג'א אלאתפאק בה באלמעאני לא באללפט'). אף אחד משני המדקדקים האחרונים לא התייחס לסעדיה גאון, כלומר ההקדמה שלו לתהילים.

את הביטוי "בלב ולב", במובן של "דו-פרצופי, צבוע", משווה סעדיה גאון לביטויים הערביים: "לסאניין", "ג'היין", ו"קלביין". (פירוש סעדיה גאון לספר משלי, 12: 3)

סעדיה גאון כמו כן רשם השוואות סמנטיות נוספות בפירושו לתרגומו בספר (ישעיהו סג, ז) וכמו כן בספרי (תהלים פ, ג), (משלי טו, ז), (איוב ט:ג; כד, כ). (אברמסון, שרגא, 1974: 63)

השוואות אטימולוגיות עברית/ארמית:

בפירושו לתרגומו לתנ"ך אומר סעדיה גאון, שלעתים קרובות מאוד יש לבאר את מילת הערך הנידונה על פי התרגום הארמי, למשל בספר (תהלים פט, ט; קלט, יז): "ומן לגה אלתרגום"; וב- (משלי לא, ב), יש מי רשמו רשימה ארוכה של מילים מתוך ספר איוב, שניתנו על ידי סעדיה לפי הקשר שלהם עם הקבלות הארמיות שלהם. להלן נפרט את ההשוואות העברית/ארמית שהובאו מפירושו של סעדיה לפירוש שלו לספרי ישעיהו, תהילים, משלי, איוב ודניאל וכן מחיבורו כתאב אל-סאבעין לאפט'ה אלמפראדה: (דותן, אהרון, 1993: 64)

עברית מקראית \ ארמית מקראית

- תבעיון \ יבעא (פירושו של סעדיה גאון לספר ישעיהו כא, יב)
- למחות \ ומחת (פירושו של סעדיה גאון לספר משלי לג, ג)
- צבא \ יצבא (פירושו של סעדיה גאון לספר דניאל י, א)
- קדוש \ קדיש (פירושו של סעדיה גאון לספר דניאל ח, יג)
- ברבות \ רבותא (פירושו של סעדיה גאון לספר משלי כט, ב; טז)
- תרועם \ מרעע (פירושו של סעדיה גאון לספר משלי יא, טו)
- אשתומם \ אשתומם (פירושו של סעדיה גאון לספר ישעיהו סג, ה)

עברית מקראית \ ארמית התרגומים

- בלעך \ בלועך (פירושו של סעדיה גאון לספר משלי כג, ב)
 - ארחמך \ רחם (פירושו של סעדיה גאון לספר תהלים יח, ב)
- עברית מקראית \ ארמית תלמודית
- וטאטאתיה \ וטאטא (סעדיה גאון, כתאב אל-סאבעין לאפט'ה, 1958: 34)
- עברית מקראית ₁ \ עברית מקראית ₂ \ ארמית תרגומים
- ברי \ בן \ בר (פירושו של סעדיה גאון לספר משלי לא, ב)
 - חזון \ מראה \ חזון (פירושו של סעדיה גאון לספר דניאל ח, יג)
 - חסין \ ירש \ חסין (פירושו של סעדיה גאון לספר תהלים פט, ט)
 - ויחרגו \ אימה \ חרגת (פירושו של סעדיה גאון לספר תהלים יח, מו)
 - נטמינו \ סתמום \ טמונין (פירושו של סעדיה גאון לספר איוב יח, ג)
 - כסא \ זבח \ נכסתא (פירושו של סעדיה גאון לספר תהלים פא, ד)
 - וימלך - מלכין \ עצות \ מלכין (פירושו של סעדיה גאון לספר משלי לא, ג)
 - נחת \ הורד \ אנחת (פירושו של סעדיה גאון לספר תהלים סה, יא)

פצמתה \ קרע \ פצים (סעדיה גאון, כתאב אל-סאבעין לאפט'ה, 1958: 37)

כל הדגמים הנזכרים לעיל הם חלק מהשוואות הלשון המפורשות של ר' סעדיה הגאון. ההשוואות העבריות/ערביות הן במבנה העיקרי, בתחומי הדקדוק והסמנטיקה, ואילו ההשוואות עם ארמית. בתחומי הלקסיקון והאטימולוגיה. השוואות אלו נקבעות על פי הנושאים הבולטים שהודגשו קודם לכן. מספר ההשוואות המפורשות שנתגלו בחיבוריו של סעדיה גאון בהחלט לא חסרים משמעות כאשר לוקחים בחשבון ש "כותוב אללוגה" כמו גם הפירושים לתפסיר של סעדיה שרדו רק באופן חלקי.

כעיקרון, השוואה נוהגת על ידי סעדיה גאון ככלי לתפיסת הלקסיקון והדקדוק של העברית. ניתן לשער כי הוא לא החזיק הסתייגות אידיאולוגית ביחס להשוואת שפה, ואף לא קבע תנאי מוקדם כתנאי בסיס לפרקטיקה זו, כפי שעשו מנחם, דונאש ואחרים. שכן סביר להניח שאם זה היה המצב, זה היה מתבטא איפשהו בין ההשוואות המתועדות ששרדו. יתרה מכך, יונה בן ג'אנא (ריקמה, עמ' 17 ועוד) וכן אבן בלעם פונים לסעדיה גאון בהסמכתם להשוואות לערבית; אילו נתקלו בהסתייגות כלשהי בכתביו, יש מקום להניח שלא היו נמנעים מלהתייחס אליה.

השוואות מרומזות:

השוואות מרומזות נתקלות באגרון (אלוני, 1969, גולדנברג, 1973–74, דותן, 1981). השוואות מרומזות מהסוג שנדון לעיל, ניכרות בעיקר בלקסיקונים. לאגרון, אף שהוא לקסיקון בעל קטגוריה ייחודית, השייך כפי שהוא שייך לשלב הפרוטו-לקסיקוגרפי "יש לו את העיצוב הבסיסי, מבחינה עוברית לפחות לעבודה לקסיקוגרפית שלאחר מכן". לפיכך, בכל הנוגע להשוואות פוטנציאליות המגולמות בתרגומי מילים נרדפות קוגנטיות המופיעות בלקסיקונים, מעמדו של האגרון לסעדיה מקביל לזה של כתאב ג'אמע אלאלפאט לאלפסי, או של כתאב אלצול ליונה אבן ג'נאח. (אלוני, נ', 1969: 19)

מובן מאליו שהעגרון לא נועד במיוחד להשוואת שפה ככזו. אכן, ניתן אף להבחין כי באגרון היקף השוואות הלשון מוגבל יותר מזה שבפירושו של סעדיה גאון לתרגומו למקרא, אולי בשל המבנה הדחוס של כניסתו של הראשון. נביא למשל את מילת הכניסה "כסא". באגרון (עמ' 242) סעדיה מביא אותו בערבית במילה "אצ'חא" ללא שום דבר נוסף. עם זאת, עבור אותה מילת ערך בתפסיר של סעדיה ל- (פסר תהלים פא, ד) הוא הוסיף נימוק המגלם השוואה עם ארמית: "ופסרת נכסא עלי צ'חיה לאן תרגום זבח נכסתא". כך דן סעדיה גאון בקצרה במקום אחד ומרחיב במקום אחר. האם יכול להיות שהוא בחר לקצר באגרון כי הסתמך על ההגברה שאומצה בפירוש המקרא שלו? למעשה, ניתן לזהות עקבות של הנמקה (הרשומה בפספר תהלים, שם) העומדת בבסיס העיבוד "צ'חיה". עם זאת, ישנם גם מקרים שבהם סעדיה גאון בתפסיר שלו בתרגום ע"י קוגנט, ואילו באגרון הוא רשם רק לא קוגנטי. לדוגמה, מילת הכניסה "אגם" בתפסיר שלו ניתנת על ידי "אג'מה" ו/או "אג'אם" הנלווים שמונה

פעמים (לספירתם, ראה אלוני, האגרון: 179), ואילו באגרון עצמו, מילה זו בוצעה רק על ידי "כ'ליג" " הלא מיודעת; אין לזה הסבר מלבד העובדה שהדקדוק התעלם בטעות מההשוואה. (גולדנברג, א', 1973-1974: 78) כפי שצוין לעיל, יכול לקרות שמתרגם מאמץ עיבוד לא מתוחכם, ללא כוונה מודעת להשוואת שפה, וזה יכול להיות כך גם במקרה שבו נעשה שימוש בעיבוד על ידי מקורב. מגירה זו חלה, כמובן, גם ביחס להשוואות המרומזות המתרחשות באגרון.

רשימת השוואות מרומזות באגרון של סעדיה גאון:

• עברית מקראית \ ערבית

אגן \ אג'אנה (עמ' 190); האמירך \ יאמרך (עמ' 195); בר \ בריה (דותן, 1981: 173-187); ברומים \ מברומה (שם, 173-188); גבא \ ג'ב (שם, 175-190); גבן גבינה \ ג'בן (שם, 175-193); גבורה \ ג'ברויה (שם); גביש \ ג'בס (שם); גור \ ג'יור (שם); מזוים \ מד'אוד (עמ' 289); חטא \ כ'טיה (עמ' 217); חטב \ אחתטאב (עמ' 218); חידך \ חנך (עמ' 221); חלד \ ח'לד (עמ' 225); לדה \ ולאדה (עמ' 264); מיתרים \ אותאר (עמ' 317); כמה \ כם (עמ' 237); כמון \ כמון (עמ' 238); כס \ כרסי (עמ' 242); כסח \ מכסוח (עמ' 243); כף \ כף (246); וכפרת \ תכפיר (עמ' 248); כרוב \ כרוב (עמ' 250); כרה \ כרי (עמ' 251); כרשו \ כרש (עמ' 253); כרם \ כרם (עמ' 254); כרעים \ כרעין (עמ' 254); כתב \ כתאב (עמ' 257); כתף \ כתף (עמ' 258); לא \ לא (עמ' 261); לביא \ לבו (עמ' 262); לבט \ תלבט (שם); לבנה \ לבנה (עמ' 263); להב \ להיב (עמ' 264); לויתן \ מלתוי (עמ' 268); לולא \ לולא (שם); לחם \ מלחמה (עמ' 270); לילה \ ליל (עמ' 272); למה \ למ (עמ' 273); וילפת \ ואלתפת (עמ' 275); לקט \ לקט (עמ' 277); לקש \ לקיס (שם); לשון \ לסאן (עמ' 278); מאה \ מאיה (עמ' 281); מה \ מא (עמ' 285); נמוג \ מאג' (עמ' 282); מוח \ מך' (עמ' 287); מות \ מות (עמ' 189-324); מזג \ מזג' (עמ' 289); מחה \ מחו (עמ' 290); מטר \ מטר (עמ' 294); מים \ מא (שם); מכס \ מכס (עמ' 295); מלח \ מלח (עמ' 297); מלך \ מלך (298); מן \ מן (עמ' 299); מן \ מן (עמ' 300); מנע \ מנע (עמ' 301); מעים \ מעא (עמ' 304); מר \ מר (עמ' 311); מורג \ מורג' (שם); משח \ מסח (עמ' 314); משל \ מת'ל (עמ' 315); נא \ ני (עמ' 318); נביא \ נבי (עמ' 319); נדר \ נד'ר (עמ' 325); נהם \ נהים (עמ' 326); נהר \ נהר (שם); וינהו \ אנתהי (שם); נד \ נאיד (עמ' 323); נע \ נאיע (עמ' 337); נחלה \ נחלה (עמ' 329); נחר \ נכ'ר (עמ' 330); נח'שת \ נחאס (שם); ניר \ ניר (עמ' 333); נמל \ נמלה \ נמלה (עמ' 335); נמר \ נמר (עמ' 336); נעל \ נעל (עמ' 337); נעם \ נעמה (עמ' 338); נקם \ נקמה (עמ' 342); נשה (ה) \ נסייה (עמ' 344); נשמה \ נסמה (עמ' 345); נשר \ נסר (עמ' 346); נטרון (עמ' 348); סולם \ סלם (עמ' 358); סות \ כסוה (עמ' 359); סלון \ סלא (עמ' 371); מסמרות \ מסאמיר (עמ' 373); סנה \ סנא (עמ' 375); סס \ סוס (שם); סעד \ סעד (עמ' 376); שה \ שאה (עמ' 357); שעה \ שעה (עמ' 378).

• עברית מקראית \ ערבית עם טרנספוזיציה של אותיות:

נגב \ גנוב (עמ' 322)

• עברית של חז"ל \ ערבית:

אגסין \ אג'אס (עמ' 180); גבס \ ג'בס (דותן, 1981: 175); נקה \ נאקה (עמ' 342); נגר \ נג'אר (עמ' 323); נחיל \ נחל (עמ' 331); נפט \ נפט (עמ' 339); נשר \ מנתת'ר (עמ' 346); סוכה \ שאכה (עמ' 359); סיף \ סיף (עמ' 364).

• ארמית \ ערבית:

גליד \ ג'ליד (דותן, 1981: 176); כמן \ כמון (עמ' 237); מכל \ מכיאל (עמ' 295); ליח \ לים (עמ' 272); נסח \ נסכ'ה (עמ' 336); נשי \ נסיאן (עמ' 344); סגד \ סג'ד (עמ' 353).
להלן השוואות עם ארמית שאנו מתייחסים אליהן כהשוואות מפורשות:

• עברית מקראית \ ארמית מקראית:

אזל \ אזל (עמ' 183); כפן (כפן) (עמ' 247).

• עברית מקראית \ ארמית התרגומים:

חרש \ חרשא (דותן, 1981: 179).

• תרגום לא קשור לארמית, של מילת הערך הרלוונטית:

(תכלת) גלומי \ גזנזין (דותן, 1981: 176); טור \ סדר (שם: 181-204).

• ארמית התרגומים \ עברית מקראית:

אע \ עץ (עמ' 170); ברלא \ שהם (דותן, 1981: 173); קטר \ קשר (דותן, 1981: 185-208); טהר \ צהר (דותן, 1981: 181-204); טור \ הר (שם); קדל \ ערף (דותן, 1981: 183-207).

חוקרים רבים ציינו כי סעדיה ב"תפסיר" שלו השתמש במילים ערביות הדומות מבחינה פונטית למילים העבריות בטקסט המקורי "מילים נרדפות תרגום". עובדה זו צוינה על ידי אבן ג'אנא עצמו, זמן קצר לאחר תקופתו של סעדיה. (ריקמה, 1856: 17), וחוקרים מודרניים סבורים באותה דעה, כמו גולדנברג ואחרים, חוקרים אלה גם סבורים כי עיבוד מילה עברית עם קוגנטי משקף השוואת שפה, שאלה שטרם נדונה באופן ממצה. אלא שיש שני קשיים עיקריים עומדים בפני פתרון ברור לסוגיה זו:

1. האמינות של צורת הטקסט של תרגומי המקרא של סעדיה; העיר אפשטיין על התרגומים הללו: "הם לא תמיד אותנטיים מבחינה טקסטואלית". (אפשטיין, י"נ, 1982: 35, 66)

2. זה בעייתי להוכיח בהצלחה שעיבוד על ידי קוגנטי אכן מרמז על השוואת שפה.

Abstract

Etymological comparisons in Hebrew, Arabic and Aramaic in the saadia gaon By Safiya Shakir Mahmood

In this study labeled "Etymological comparisons in Hebrew, Arabic and Aramaic in the works of Rabbi Saadia Gaon", we dealt with the issue of the etymology of words in a comparison between the Hebrew, Arabic and Aramaic languages in the linguistic work of Saadia Gaon, by comparing the explicit words contained in the three languages, as well as comparing Among the suggestive words in the three languages, in addition to the translation of the Hebrew words into their synonyms in the Arabic translation. The study also dealt with the Hebrew-Arabic verb conjugation table in Saadia Gaon's work and made a comparison on several levels between the two translations, either at the syntactic level, at the lexical level, or at the semantic and stylistic level. The study also dealt with the etymology of words in both Hebrew and Aramaic for the purpose of comparing the two languages. In order to achieve comprehensive efficiency from this research, the research relies on the comparative method in addition to the theory of the etymology.

المقורות:

- ابن جناح، مروان، كتاب الأصول، ويتلوه منتخبات من تصانيف آخر في الأصول لبعض علماء المشرق والمغرب، طبعة أكسفورد 1875.
- ابن بارون، أبو أبراهام، يتر الفليטה: من كتاب المواظنة بين اللغات العبرانية والعربية، دپوس أ. بعهرامان و. رابينأوويش، 1890.
- _____، "سفر הרקמה"، دפוס לרברגר ברדלהים، 1856.
- ابن عزرا، أبراهام، مؤننيم، مוסد הרב קוק، يروشليم، تشע"ו، 2016.
- أبرمسون، شراغ، ملون המשנה لر' سعديا غاون، لشوننو י"ה، תש"ר، 1954.
- _____، עניינים בספרות הגאונים، מאגנס، יروشليم، 1974.
- אפשטיין، י"נ، פירוש הגאונים לסדר טהרות ערוך בידי ע"צ מלמד، יروشليم، תל אביב : הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס، 1982.
- גולדנברג، א'، עיונים באגרון לרב سعדיה גאון، لشوننو לז'، 1973-1974.
- דותן، אהרון (1993)، سعדיה גאון בלשון מחדש، פעמים 54، תשנ"ג.
- _____ (1981)، קטע חדש מספר אגרון، لشוננו، תשמ"א.
- אלוני، נ'، על "האגרון" מאת سعדיה גאון، הוצאת קרית ספר، 1969.
- _____ (1997)، אור ראשון בחכמת הלשון، ספר צחות לשון העברים לרב سعדיה גאון، הוצאת מאגנס، יروشليم، תשנ"ז.
- מורג، שלומה، מחקרי לשון וספרות: פרקי רב سعדיה גאון. אסכולות הניקוד והמסורה. הבלשנות העברית בימי הביניים، מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח، 1986.
- سعדיה גאון، كتاب ال-سايعين لافط'ه المپراדה، ספר זכרון לכבוד פרופ' יצחק יהודה גולדציהר ז"ל، 1958.
- _____، פירוש רבינו سعדיה גאון על התורה ותנ"ך، ספריית הב"ד ליובאוויטש، תש"ך.
- Hirschfeld, Hartwig (1892), Arabic Chrestomathy in Hebrew Characters, London.
- Munk, Salomon (2021); Notice sur Abou'l-Walid Merwan ibn-Djana'h, Generic.
- Poznanski, Samuel (1925); New Material on the History of Hebrew and Hebrew-Arabic Philology during the X-XII Centuries, The Jewish Quarterly Review, Vol. 16, No. 3 (Jan. 1926).
- Skoss, Solomon L. (1942); A Study of Inflection in Hebrew from Saadia Gaon's Grammatical Work 'Kutub al-Lughah', New Series, Vol. 33, No. 2 (Oct., 1942).